

Asia: VN/36649/2023

Hallituksen esitys rikoslain 11 luvun muuttamiseksi (vakavien kansainvälisten rikosten kieltämisen kriminalisointi)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä rikoslain 11 luvun muuttamiseksi (vakavien kansainvälisten rikosten kieltämisen kriminalisointi).

Yhtenä Asianajajaliiton sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Asianajajaliiton oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Asianajajaliitto pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia. Pyydettyä lausuntona Asianajajaliitto esittää seuraavaa.

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi rikoslain 11 lukuun vakavan kansainvälisen rikoksen kieltämistä koskeva rangaistussäännös (rikoslain 10 luvun 10 b §). Tähän rikokseen syyllistyisi se, joka julkisesti kieltää, puolustelee tai vakavasti vähättelee kansainvälisen tuomioistuimen lainvoimaisella ratkaisulla toteamaa joukkotuhontaa, ihmisyyttä vastaan kohdistuvaa rikosta, hyökkäysrikosta tai sotarikosta kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevassa säännöksessä tarkoitettulla rasisisella perusteella tavalla, joka on omiaan yllyttämään väkivaltaan tai vihaan sekä häiritsemään yleistä järjestystä.

Säännöksen soveltamisen keskiössä on perustellusti holokaustia koskeva viestintä, mutta sen myöhempään soveltamisalaan vaikuttaa osaltaan kansainvälisen tuomioistuimien tuleva ratkaisukäytäntö.

Esityksen taustalla on Euroopan unionin neuvoston puitepäättös 2008/913/YOS rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta, jonka perusteella kiihottamista kansanryhmää vastaan koskeva säännös (rikoslaki 11 luku 10 §) täydennettiin nykyisin voimassa olevaan muotoon. Euroopan komissio on kuitenkin katsonut, että puitepäättöksessä tarkoitettu joukkotuhonnan ja muiden ihmisyyttä vastaan kohdistuvien rikosten vähättely on Suomen rikoslainsäädännössä edelleen puutteellisesti kriminalisoitu. Vuonna 2021 komissio käynnisti tältä osin Suomea vastaan rikkomusmenettelyn puitepäättökseen täytäntöönpanosta. Myös Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio ECRI on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei Suomen rikolaisissa ole nimenomaista säännöstä, joka tekisi kansanmurhan, ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten tai sotarikosten rasistisessa tarkoituksessa tapahtuvasta julkisesta kieltämisestä, väheksymisestä, oikeuttamisesta tai suvaitsemisesta rangaistavaa.

Asiasta laaditussa luonnoksessa hallituksen esitykseksi on käyty kattavasti ehdotetun säännöksen kannalta olennaisten Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten sisältö ja niihin tehdyt varaukset sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaa koskeva sananvapauden rajoja käsittelevä oikeuskäytäntö sekä nykyinen oikeustila Suomessa oikeustapausrangaistuksineen.

Nykyisestä oikeustilasta

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (rikoslain 11 luku 10 §) koskevassa säännöksessä rangaistavia ovat viestit, joissa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella.

Vaikka rikoslakiin ei tällä hetkellä sisälly nimenomaista säännöstä, joka kriminalisoisi vakavien kansainvälisten rikosten kiistämisen tai vähättelyn, kotimaisista tapausviittauksista osaltaan ilmenee, että ainakin juutalaisten joukkotuhonnan vähättelemisen on ratkaisukäytännössä lähes poikkeuksetta katsottu täyttävän kiihottamisrikoksen tunnusmerkistön. Asiaa koskevien väitteiden on todettu olevan omiaan herättämään halveksuntaa ja suvaitsemattomuutta ja jopa vihaa juutalaisia ja muita holokaustin uhreja kohtaan, eikä tällaisten valheellisten ja loukkaavien väitteiden levittämistä yleisön keskuuteen ole pidetty sananvapauden suojan piiriin kuuluvana. Tapaukset ovat kuitenkin parhaimmillaankin vain hovioikeustasoisia.

Erillisestä rangaistussäännöksestä

Asianajajaliitto katsoo perustelluksi säätää osaksi rikoslain 11 lukua vakavan kansainvälisen rikoksen kieltämistä koskeva erillinen rangaistussäännös siihen ehdotetuin tarkennuksin ja rajauksin. Kriminallisoinnilla on vahva oikeudellinen traditio demokraattisissa oikeusvaltioissa.

Asianajajaliitto pitää holokaustin kieltämistä ja vähättelyä vihapuheen erityisenä muotona. On pidettävä selvänä, ettei se kuulu sananvapauden suojan piiriin. Perustuslakivaliokunta on todennut vihapuheella tarkoitettavan sellaista ilmaisua, jolla levitetään, ylläpidetään, edistetään tai oikeutetaan rotuvihaa, muukalaisvihaa, antisemitismiä tai muunlaista suvaitsemattomuuteen perustuvaa vihaa (PeVL 52/2014 vp, s. 4).

Erillistä omaa rangaistussäännöstä puoltavat lukuisat seikat. Esityksessä todetuin tavoin nykymuodossaan kiihottamisrikoksen tunnusmerkistöön liittyy tulkinnanvaraisuutta eikä asiasta ei ole annettu korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja, jotka selkiyttäisivät kiihottamisrikoksen tulkintaa riittävän tarkkarajaisesti. Lisäksi ongelmana on pidettävä sitä, että kiihottamisrikoksessa mainitut tekotavat ovat rajallisempia kuin puitepäätöksessä edellytetty ”yllyttäminen väkivaltaan”. Lisäksi kiihottamisrikosta koskevalla rangaistussäännöksellä suojataan sen otsikoinnin mukaisesti kansanryhmää, eikä niinkään yksittäisiä henkilöitä, minkä vuoksi kiihottamisrikoksen tunnusmerkistön täydentäminen ei lakiteknisesti näyttäyty perusteltuna.

Ehdotettu rangaistussäännös on hyvin muotoiltu. Siihen sisällytetty soveltamisen rajaus ainoastaan kansainvälisten tuomioistuinten lainvoimaisiin tuomioihin tekee rikossäännöksestä selkeän ja jättää soveltamisalan ulkopuolelle teot, joista ei ole kansainvälisellä tasolla yhteistä näkemystä. Tällä vältetään se, että kotimaisia tuomioistuimia käytettäisiin välikappaleena poliittisesti kiistanalaisten tekojen oikeudelliseen arviointiin.

Perusteltuna voidaan pitää myös sitä, että teon on ”oltava omiaan häiritsemään yleistä järjestystä”. Vaikka kyseessä onkin osittain arvostuksenvarainen ilmaus, sitä voidaan pitää oikeudellisesti osuvana, ja sen rikosoikeudellinen sisältö on riittävän vakiintunut. Sen perusteella menettelyn on aiheutettava pahennusta, mielipahaa tai ärtymystä siinä määrin, että viranomaisten edellytetään puuttuvan siihen (HE 6/1997 vp, s. 95). Yleistä järjestystä häiritsevältä teolta vaaditaan myös tiettyä vakavuuden astetta.

Lain tunnusmerkistöön sisällytetty vaatimus siitä, että ilmaisun on tapahduttava ”julkisesti”, rajaa osaltaan rangaistavan menettelyn tekoihin, jossa viesti tai mielipiteenilmaus tavoittaa suurehkon joukon ihmisiä. Suora rinnastus kiihottamisrikoksen tunnusmerkistöön ”asettaa yleisön saataville” on oikeudellisesti täysin perusteltu, mutta huomattavasti modernimpi määritelmä samasta asiasta.

Rangaistusasteikko

Esityksen perusteella vakavan kansainvälisen rikoksen kieltämisestä voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Asteikko täyttää sinänsä puitepäätöksen vaatimuksen, jonka mukaan enimmäisrangaistus holokaustin kiistämisestä on oltava 1–3 vuotta. Säännöksessä esitettyä rangaistusasteikkoa on kuitenkin pidettävä ristiriitaisena voimassa olevaan oikeustilaan nähden, eikä tätä poikkeamaa ole esityksessä mitenkään perusteltu.

Kun edellä todetun mukaisesti suomalaiset tuomioistuimet ovat jo nyt katsoneet, että holokaustin kiistäminen täyttää kansanryhmää vastaan kiihottamisen tunnusmerkit, jossa teossa enimmäisrangaistus on kaksi vuotta, tarkoittaa lakiehdotus tosiasiallisesti teon moitittavuuden ja rangaistustason lieventämistä nykyisestä, ja siten ennemminkin heikennystä edellytyksiin torjua rasismia. Rangaistusasteikko on lainsäätäjän abstrakti kannanotto teon yleisestä moitittavuudesta. Vaikka suomalaisessa rangaistuskäytännössä pääosassa rikoslakirikoksia rangaistukset oikeuskäytännössä painottuvat asteikon alkupäähän, vaikuttaa rangaistusasteikko sellaisenaan yleiseen rangaistustasoon.

Lakiesitys on yksi hallituksen niin sanotun rasismitiedonannon sisältämistä toimenpiteistä, joilla on tarkoitus torjua syrjintää ja rasismia sekä edistää yhdenvertaisuutta. Asianajajaliitto toteaa, ettei esitys tässä suhteessa anna kansalaisille uskottavaa kuvaa toimenpiteiden tehokkuudesta ja sitoutumisesta julkilausuttuihin tavoitteisiin.

Helsingissä 11. päivänä lokakuuta 2024

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Niko Jakobsson

Pääsihteeri

LAATI

Asianajaja Antti Riihelä, Helsinki

Suomen Asianajajaliiton lausunnot valmistellaan oikeudellisissa asiantuntijaryhmissä, joiden toiminnassa on mukana noin 120 asianajajaa. Tämä lausunto on valmisteltu rikosoikeuden asiantuntijaryhmässä.

Enne Heidi
Suomen Asianajaliitto